

WŁODZIMIERZ SZAFRAŃSKI

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH W PŁOCKU W 1959 R.

Prace wykopaliskowe przeprowadzone w roku 1959 na Wzgórzu Tumskim w Płocku dostarczyły nowych materiałów do sprawy lokalizacji rezydencjonalnego grodu panującego władcy z okresu, kiedy Płock był stolicą państwa polskiego. Odkryto dalsze ślady umocnień obronnych w miejscu, gdzie znajdował się płocki gródek feudalny z doby początków państwowości polskiej.

Na podgrodzium płockim w sąsiedztwie katedry i tuż obok gródka książęcego natknięto się na ślady monumentalnej budowli kamiennej związanej z układem stratygraficznym, który pozwala datować ją na 1 połowę XI w. Zastosowano dodatkowy sprawdzian chronologii obiektu w postaci chemicznej ilościowo-jakościowej analizy zaprawy murarskiej, która całkowicie potwierdziła datowanie tego zabudunku architektury preromańskiej. Byłby to już trzeci z odkrytych ostatnio w Płocku obiektów najwcześniejszej architektury murowanej wymownie ilustrujących splendor i okazałość ówczesnej stolicy państwa. Odkryto dotąd krótki, kilkumetrowy zaledwie odcinek w postaci łuku rowu fundamentowego ściany budowli (ryc. 1), dalej fundament kolumny (ryc. 2), z której zachowała się tylko część bazy, komorę grobową, zagłębioną prawie jeden metr poniżej poziomu pawimentu, i wreszcie rurowisko głazów we wnętrzu budowli (ryc. 3), a w nim okruczy polichromowanego tynku z dobrze zachowanymi barwami malatury.

Datowana na 1 połowę XI w. monumentalna budowla preromańska, wzniesiona na podgrodzium płockim ok. 30 lat przed założeniem tu biskupstwa, jest prawdopodobnie elementem kompleksu zabudowań opactwa benedyktyńskiego, którego obecność w tym właśnie czasie w Płocku przyjmował już przed przeszło 30 laty prof. S. Arnold. W klasztornej kościele opactwa pochowano prawdopodobnie, jak zdaje się pośrednio wynikać z relacji Anonima Galla, w roku 1102 Władysława Hermana, a kilkanaście lat wcześniej jego młodą żonę, królowną czeską — Judytę.

Według relacji Ebona Bolesław Krzywousty miał się osobiście skarżyć Ottonowi, biskupowi bamberskiemu chrystianizującemu Pomorze, na napaść Pomorzan, którzy w roku 1127 dokonali w Płocku profanacji grobowców rodziców księcia, rozbiwszy nawet czaszki Hermana i Judyty i rozrzucając ich kości na miejscu publicznym.

Na szczególną więc uwagę zasługuje w związku z tym fakt znalezienia w obrębie opisywanej budowli preromańskiej w warstwie współczesnej jej funkcjonowaniu ułamka czaszki młodej kobiety. Wiadomo, że matka Krzywoustego w chwili śmierci miała zaledwie ok. 28 lat.

Wskutek najazdu Pomorzan na Płock w roku 1127 zabudowania opactwa be-

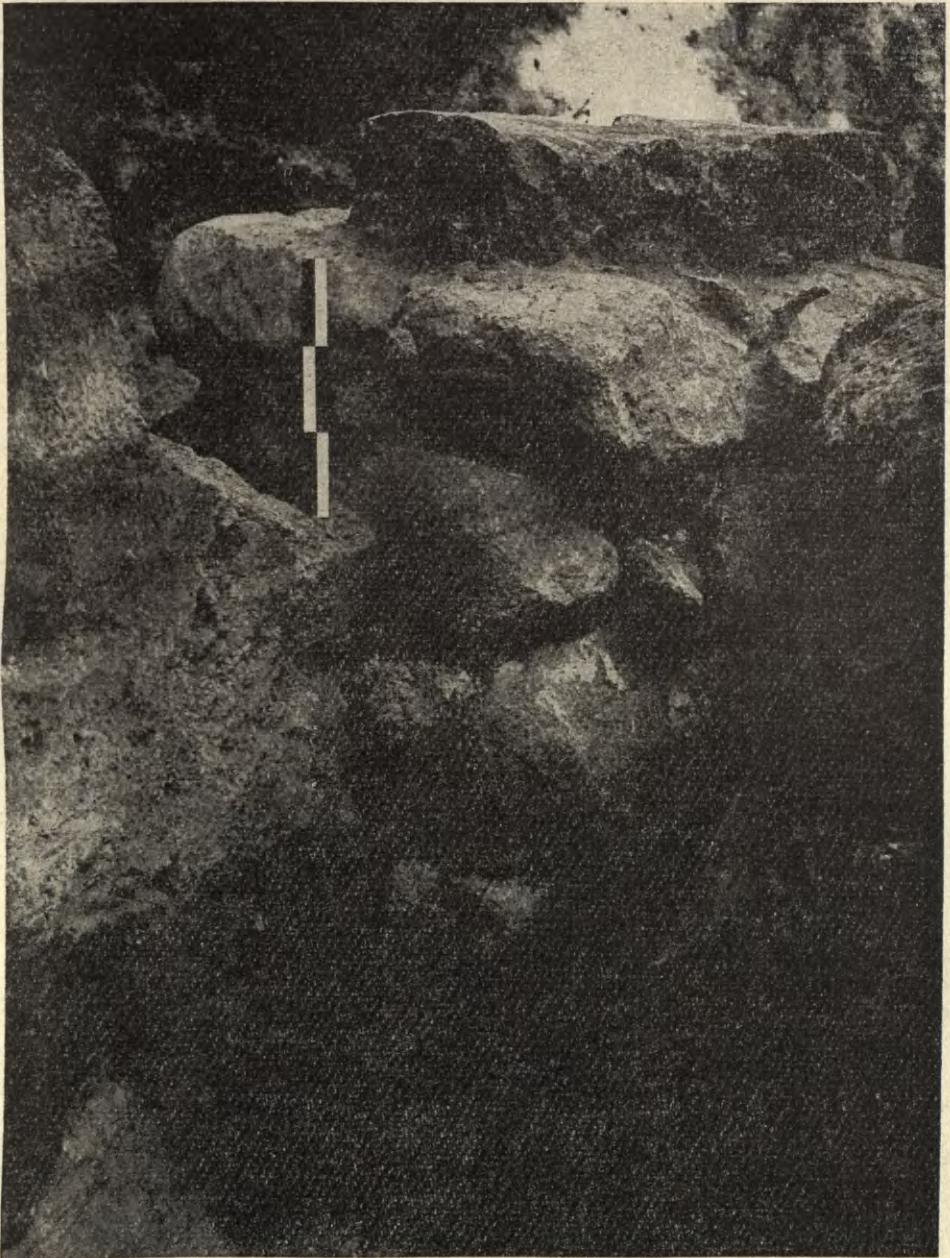
Ryc. 1. Płock. Łukowaty odcinek rowu fundamentowego XI-wiecznej budowli opactwa benedyktyńskiego na podgrodziu na Wzgórzu Tumskim

Fot. M. Rydel

nedyktyńskiego uległy zniszczeniu i popadły w ruinę. W cztery lata po konsekracji katedry płockiej, a więc w roku 1148, przystąpiono do uporządkowania otoczenia katedry z ruinami tego jedenastowiecznego, klasztorne kościoła Św. Wojciecha, który posiadał prawdopodobnie i dalsze wezwania, mianowicie Św. Wawrzyńca i Św. Aleksego, i figuruje w ówczesnych źródłach pisanych pod mianem *sacrarium*. Można by go też identyfikować z owym „antiquum oratorium“ z XIII-wiecznych źródeł pisanych, w którym Karol Potkański dopatrywał się już dawno kościoła zbudowanego w XI wieku w pobliżu katedry.

Skupienie na niewielkim skrawku Wzgórza Tumskiego okazałych, kamiennych budowli sakralnych świadczy wymownie o znacznych, przemyślanych i zorganizowanych wysiłkach klasy panującej, zmierzających do narzucenia eksploatowanym masom ludności feudalnie zależnej nowej ideologii, mającej uśmierzyć buntownicze nastroje klas wyzyskiwanych i skierować pretensje uciskanej ludności w sferę metafizyczną.

Wspomnieć wreszcie trzeba o odkryciu kamiennego postumentu prawdopodobnie drewnianego krzyża misyjnego z 1 połowy XI stulecia (ryc. 4), symbolu nowej ideologii propagowanej w miejscowym środowisku pogańskim, ustawionego na placu budowlanym, na którym niebawem miały stanąć zabudowania opactwa benedyktyńskiego. Obecność okazałego krzyża na tym miejscu można wytłumaczyć nie tylko akcją misyjną benedyktynów, ale i przepisami liturgicznymi odnośnie do

Ryc. 2. Płock. Fundament kolumny z bazą odkryty na podgrodziu na Wzgórzu Tumskim wewnątrz preromańskiej budowli z 1 poł. XI w., należącej prawdopodobnie do kompleksu zabudowań opactwa benedyktyńskiego

Fot. M. Rydel

Ryc. 3. Płock. Relikty architektoniczne monumentalnej budowli kamiennej z 1 poł. XI w., odkrytej na podgrodzium na Wzgórzu Tumskim i będącej prawdopodobnie częścią opactwa benedyktyńskiego. W głębi widać fundament kolumny z fragmentem jej bazy

Fot. M. Rydel

zakładania kamienia węgielnego pod budowę kościoła oraz praktyka, stosowaną zwłaszcza na zachodzie Europy, umieszczania krzyża na targowisku w celu utrzymania atmosfery spokoju i uniknięcia zamieszek podczas transakcji kupieckich. Należy podkreślić, że w sąsiedztwie owego krzyża, stojącego na podgrodzium płockim, znaleziono kilka współczesnych mu odważników ołowianych do maleńkich wag kupieckich do ważenia srebra przy operacjach handlowych.

Specjaliści wykluczają możliwość dopatrywania się w opisanym postumencie z kamieni polnych śladu umocnień stabilizujących w pionie rusztowanie wznoszonych murów budowli kamiennej, gdyż rusztowanie to stawiano z reguły na zewnątrz murów.

Zakład Archeologii Polski IHKM PAN
w Warszawie

Ryc. 4. Płock. Kamienny postument prawdopodobnie krzyża misyjnego z 1 poł. XI w., odkryty na podgrodziu na Wzgórzu Tumskim na wczesnośredniowiecznym placu budowlanym (uprzednim targowisku), na którym niebawem miały stanąć zabudowania opactwa benedyktyńskiego

Fot. M. Rydel

ВЛОДЗИМЕЖ ШАФРАНЬСКИ

ОТЧЁТ О РАСКОПКАХ В ПЛОЦКЕ В 1959 Г.

Реферированные исследования шли по направлению дальнейшего копления доказательств на то, что раннесредневековый грудэк — резиденция князей, в периоде когда Плоцк являлся столицей польского государства, находился на месте нынешнего четырёхугольника построек бывшего бенедиктинского аббатства.

На пригороде тут-же рядом с городом на плоцком Взгужу Тумском, обнаружили остатки дороманской, монументальной каменной постройки, происходящей вероятно с половины XI в. В этом здании можно бы досматриваться элемента комплекса построек бенедиктинского аббатства, разрушенного по всей вероятности во время набега поморян около 1127 г. и частично отстроенного в виде — быть может — триконхальной святыньки, рядом с кафедрой, за времён епископа Александра из Малённе в 1148 г.

На обнаруженной в этом месте строительной площади, существовавшей до момента стройки монастырских построек аббатства, попали на каменный постамент, вероятно миссионерского креста, установленного в принявшей только что христьянство языческой среде, на базаре, для того, чтобы создать атмосферу божьего мира, благосклонную торговым операциям, на месте, где вскоре должна быть воздвигнута святыня.

WŁODZIMIERZ SZAFRAŃSKI

REPORT ON THE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT PŁOCK IN 1959

The aim of the 1959 investigations was to gather further evidence in support of the theory that the early medieval stronghold — the seat of a duke in the period when Płock was the capital of the Polish state — was located within the present premises of the former Benedictine abbey.

The suburbium lying on the hill named „Wzgórze Tumskie” has yielded relics of a pre-Romanesque monumental building of stone, dating probably from the mid-11th century. The edifice may be regarded as a part of the Benedictine abbey which was destroyed probably by an inroad of Pomeranian population about 1127, and then, in 1148 at the time of bishop Alexander from Malonne, was rebuilt — perhaps as a temple with three apses — near the cathedral.

In the building ground of the Benedictine abbey a stone base probably of a mission cross was found. The cross, preceding the erection of the abbey, was set amidst a still pagan society on a market place (to create an atmosphere of God's peace favourable to commercial operations) on the site where soon a sacral building was to be raised.